

В 99

3374p

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВЯЛКОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [801.631.5] (7.038.6+821)

СИСТЕМА ГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ І ПРИЙОМІВ
В АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ПОЕТИЦІ
(на матеріалі віршованих текстів)

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2012

8290

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри теоретичної і прикладної лінгвістики
та новогрецької філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Бабелюк Оксана Андріївна,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри германських мов та перекладознавства

кандидат філологічних наук, доцент
Гриценко Світлана Павлівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри загального мовознавства
та класичної філології

Захист відбудеться "22" травня 2012 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий "20" квітня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєсва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню системи графічних засобів і прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах. У роботі встановлено парадигматичні та синтагматичні відношення між графічними засобами і прийомами як елементами ацентрованої системи американських та українських постмодерністських віршованих текстів.

Сучасна поетика постмодернізму характеризується тенденцією до активізації двох ключових напрямів її вивчення: *семіологічного* (Ю. Крістєва, R. Barthes, D. Chandler, Ch. Pierce) і *когнітивного* (О. Бабелюк, О. Воробйова, V. Evans, M. Green, P. Stockwell, R. Tsur). Останнім часом у наукових працях спостерігається їх інтеграція, яка сприяла розробці нових методик аналізу постмодерністських стилістичних засобів і прийомів, що вже досить ґрунтовно досліджені в таких аспектах: *когнітивно-прагматичному* (І. Гулідова, Р. Hoover), *лінгвокогнітивному* (Л. Белєхова, Н. Ярова), *когнітивно-семіотичному* (Т. Горчак, Н. Петренко, А. Стрільчук) та *лінгвостилістичному* (О. Петрусь, Chr. Beach, Chr. Clausen).

Як принципові елементи і конструкти американського постмодерністського текстотворення стилістичні засоби і прийоми представлено у концепції О. Бабелюк. Є також перші спроби зіставити поетику постмодернізму в англійській та українській мовах (Х. Мелько), в українській, польській та російській мовах (Л. Лавринович), у російській та німецькій мовах (Ю. Арська).

Незважаючи на різні підходи науковців до витлумачення центральних понять поетики постмодернізму, всіх їх поєднує спільне бачення когнітивних процесів і механізмів творення та інтерпретації як прозового, так і віршованого постмодерністських текстів. Окрему дискусійну проблему становить ідея семантичного навантаження графічних елементів у процесі віршотворення (І. Вашуніна, Н. Пелєвіна, Д. Суховсї, В. Чепурних, P. Gallman, H. Plett, M. Solt), оскільки зоровий образ вірша відіграє фундаментальну роль у його сприйнятті читачем, а метаграфічне оформлення стає основним способом вираження плану змісту постмодерністського віршованого тексту.

Актуальність дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення елементів паралінгвістичної семіотики, до яких зокрема належать віршовані тексти графічної природи постмодерністського періоду. Посидання лінгвопоетичного і когнітивно-семіологічного аспектів до аналізу постмодерністських віршованих текстів різних соціокультур продиктоване необхідністю виявлення як загальних когнітивних механізмів графічного віршотворення, так і відмінностей, пов'язаних зі специфікою пізнання світу представниками американської і української націй.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом "Дослідження проблем гуманітарних наук". Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри порівняльного мовознавства та перекладу НПУ імені М. П. Драгоманова "Зіставна семантика та проблеми міжкультурної комунікації" (тему дисертації затверджено вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 6 від 25 січня 2007 року, перезатверджено спеціалізованою вченою радою К 26.053.15, протокол № 2 від 15 березня 2012 року).

Метою дисертаційної роботи є виявлення системних відношень в ацентрованій організації графічних засобів і прийомів в американській та українській поезії постмодернізму.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- визначити когнітивно-семіологічні засади вивчення графічних засобів і прийомів у постмодерністській поезії;
- розробити методику аналізу графічних засобів і прийомів у постмодерністських віршованих текстах;
- виявити типи зв'язків між графічними засобами і прийомами як елементами ацентрованої системи американських та українських постмодерністських віршованих текстів;
- встановити характер парадигматичних відношень в організації графічних засобів як елементів ацентрованої системи в американських та українських постмодерністських віршованих текстах;
- простежити специфіку синтагматичних відношень у структурі графічних прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах.

Об'єктом дослідження є візуалізовані віршовані тексти американських та українських поетів-постмодерністів.

Предмет аналізу становлять системні відношення в організації графічних засобів і прийомів у ризоматичній структурі американських та українських постмодерністських віршованих текстів.

Матеріалом дослідження є 626 віршованих текстів американських поетів (Е. Е. Cummins "Complete poems", Ch. Bukowski "Love is a Dog from Hell", "The Night Torn Mad with Footsteps", L. Ferlinghetti "A Coney Island of the Mind", "A Far Rockaway of the Heart", "Wild Dreams of a New Beginning", A. Ginsberg "Howl and Other Poems", D. Levertov "Poems 1972–1982") та 563 віршованих тексти українських поетів (Ю. І. Андрухович "Екзотичні птахи і рослини з додатком "Індія". Колекція віршів", "Пісні для мертвого півня", С. В. Жадан "Ефіопія", "Марadona", "Лілі Марлен", "Цитатник", О. В. Ірванець "Мій хрест", "Прембули і тексти", А. Крат "Очима трави", В. Неборак "Літаюча голова", "Повторення історій", Р. І. Садловський "Два вікна"), а також тексти з інтернет-ресурсів.

Методи дослідження. *Зіставно-типологічний метод* дав змогу виявити спільні й відмінні типи графічних засобів і прийомів в американській та українській постмодерністській поезії. За допомогою *контекстуально-інтерпретаційного* методу визначено характер впливу графічних засобів і прийомів на стиль-та смислотворення американських і українських віршованих текстів. *Структурний метод* з його методиками – *дистрибутивним аналізом* і *трансформаційним*, а також *аналізом за безпосередніми складниками* – сприяв встановленню системних відношень в організації графічних засобів і прийомів у ризоматичній структурі американських та українських віршованих текстів, зокрема класифікувати графічні засоби на основі парадигматичних відношень та графічні прийоми – за характером синтагматичних відношень між графічними засобами у їх складі та особливостей дистрибуції у контексті. Застосована *процедура кількісних підрахунків* забезпечила достовірність здобутих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у роботі *вперше* 1) виявлено тенденцію до ацентрованої системи організації графічних засобів і прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах; 2) визначено ризоматичну структуру системи графічних засобів і прийомів американської та української постмодерністської поезики; 3) встановлено перевагу у творенні американського віршованого тексту за допомогою графічних засобів (1274 види засобів в американських віршах та 673 – в українських), і навпаки, українського – на основі графічних прийомів (86 видів прийомів в українських віршах та 54 – в американських); 4) уточнено характер парадигматичних відношень між графічними засобами, а також синтагаматичних відношень між ними у структурі графічних прийомів в американських та українських постмодерністських віршах; 5) доведено, що всередині системи відношення між графічними засобами та прийомами є парадигматичними.

Теоретичне значення дисертації пов'язане із поглибленням основних положень когнітивної поетики в аспекті уточнення стилю- та смислоутворювальної ролі виразальних і зображальних засобів, а також стилістичних прийомів у процесі віршованого текстотворення; з розробкою теоретичних засад вивчення системних відношень в організації графічних засобів і прийомів у ризоматичній структурі постмодерністських віршованих текстів; з доповненням концепції теорії візуалізації постмодерністських віршованих текстів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування у викладанні навчальних дисциплін: “Стилістика англійської мови” (розділи “Стилістичний аналіз графіки”, “Графічні засоби стилістики”), “Стилістика української мови” (розділ “Стилістичні засоби (ресурси) української мови”), “Загальне мовознавство” (розділи “Системний характер мови”, “Парадигматичні, синтагаматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями”), “Порівняльна типологія англійської та української мов” (розділи “Типологія фонологічних та графічних систем”), “Теорія та практика перекладу” (розділи “Письмовий переклад”, “Теорія та практика перекладу з української мови англійською”).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *трьох* міжнародних наукових конференціях: “Мова і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2009 р.), “Діалог мов і культур” (Київ, 2009 р.), “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2011р.); на *двох* всеукраїнських наукових конференціях: “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація” (Харків, 2009 р.), “Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем” (Горлівка, 2010 р.); на щорічних науково-звітних конференціях Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2007–2012 рр.). Дисертаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри порівняльного мовознавства та перекладу Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Проблематику, теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження викладено у восьми публікаціях: у шести статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених МОНмолодьспорту України, та тезах доповідей двох наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (280 найменувань, з яких 35 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (20 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу (34 найменування), додатків. Повний обсяг дисертації – 206 сторінок, основний зміст викладено на 163 сторінках, додатки займають 11 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено задачі, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У першому розділі “Когнітивно-семіологічні засади вивчення графічних засобів і прийомів у постмодерністській поезиці” проаналізовано дефініції терміна “поетика постмодернізму” сучасними теоретиками постмодернізму (Д. Затонський, Дж. Каллер, С. Павличко, Р. Ноовер та ін.) і визначено дотичний до теми дисертації поняттєвий інструментарій.

Термін постмодернізм, ужитий вперше у роботі Р. Панніца “Криза європейської культури” (1917 р.), мав суто літературознавчу природу і був пов'язаний із розквітаючою авангардною поезією. Виходячи з цього аналіз поетичних творів доби постмодернізму варто починати з віршованого мовлення як складової постмодерністського поетичного мовлення, що визначається як мовлення художньої літератури з підвищеною емоційністю й образністю. *Віршоване ж мовлення* витлумачуємо як різновид художнього мовлення, що характеризується ритмічно організованою мовою з посиленою виражальністю й емоційністю, реалізованою у віршованому тексті (М. Гіршман, Б. Томашевський, N. Roberts).

У класичних працях Б. Гаспарова, П. Фортунатова, А. Белого віршована форма визнається змістовою, оскільки зміст виражається формою ритмічної кривої. При цьому Ю. Лотман розуміє віршовану форму як структуру, в якій значення мовних засобів трансформуються і зумовлює появу внутрішнього поетичного смислу. Зовнішня форма віршованого письмового тексту (Б. Плотніков) відрізняється від прозаїчного художнього тексту тим, що на одній і тій сторінці однакового формату розташовано значно менше компонентів, а вільний додатковий простір надається читачам для заповнення асоціаціями. Ця теза корелює з поглядом Р. Барта про опозицію твір/текст, в основу якої покладено їх відношення до знаку. Унаслідок такого розмежування з'являється нова категорія – *текст-знак* або метазнак (складний знак, за Ч. Моррісом).

Як складний знак, *постмодерністський віршований текст*, окрім плану змісту і плану вираження, актуалізується в контексті, без якого “інтерпретація знака стає неможливою через безліч його інтерпретацій” (Р. Барт). У цьому типі тексту зміст тісно прив'язаний до конкретного типографського виду, особливостей шрифту та графічного розміщення на сторінці. Така специфіка плану вираження постмодерністського віршованого тексту закладена у графічних засобах та прийомах, які становлять специфічну систему відношень в їх організації, а відтак, і в постмодерністському віршотворенні (рис. 1).

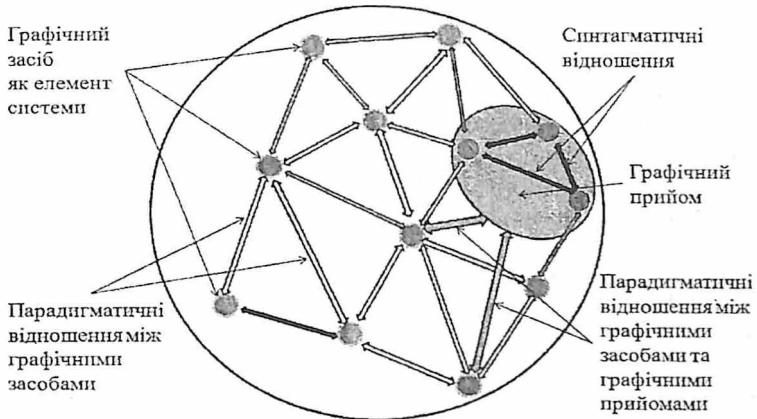

Рис. 1. Ризосфера (ризоматична структура) системи графічних засобів і прийомів

Згідно з визначенням системи як елементів (частин, компонентів) та зв'язків (відношень) між ними (В. Волкова), елементами цієї системи є графічні засоби і прийоми, а зв'язки між ними визначаються як відношення (парадигматичні та синтагматичні). Парадигматичні – це нелінійні відношення між графічними засобами, які виконують стилетворчу функцію в постмодерністських віршованих текстах. Синтагматичні відношення, що виконують смислотворчу функцію, – це зв'язки між графічними засобами у структурі графічних прийомів, при яких один графічний засіб впливає та змінює смисл іншого.

У цій системі немає центру або того єдиного стовбуру, до якого кріпляться базові елементи, адже в добу постмодернізму на зміну класичній моделі дерева приходить модель кореневища (О. Бабелюк), яку назвали ризомою (кореневищем із прихованим стеблом), яка демонструє принципово новий тип зв'язків і відношень між елементами тексту (Н. Маньковська). Усі точки кореневища пов'язані між собою, проте зв'язки є аструктурними, множинними, заплутаними, які щоразу втрачаються. Принцип систематизації ризоми Ж. Дельоза і Ф. Гватарі, підсумований Т. Мерфі, свідчить, що модель дерева обмежує її можливості, встановлюючи ієрархію та порядок зв'язку. Графічні засоби і прийоми в постмодерністських віршованих текстах організовані за принципом ризоматичності, або ризосфери (В. Подорога), і становлять “модель ацентрованої системи”. Ризома як ацентрована система перебуває в постійному процесі становлення. Ризоматична структура системи досліджуваних графічних засобів і прийомів залежить від аспекту її розгляду. З одного боку, це система винятково графічних засобів з парадигматичними та синтагматичними відношеннями між ними, а з іншого, – система лише з парадигматичними відношеннями між графічними засобами та графічними прийомами. Тут доречно зазначити, що ризома як поняття і ризоматика як методика дослідження є оригінальним підходом до розв'язання проблеми систематизації та ієрархізації різних відношень.

У другому розділі “Методологічні принципи аналізу графічних засобів і прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах” проаналізовано методологічні принципи визначення понять виражальні засоби і стилістичні прийоми загалом та графічні засоби і прийоми зокрема; розроблено комплексну методику зіставлення графічних засобів і прийомів в американських і українських постмодерністських віршованих текстах.

У класичній стилістиці та новій когнітивній поезії наявні три методологічні принципи визначення понять “виражальні засоби” і “стилістичні прийоми”: 1) *дифузний* (І. Арнольд, І. Гальперін, М. Кожина, О. Мороховський та ін.), представники якого вважають умовною диференціацію цих явищ; 2) *ієрархічний* (В. Кухаренко, В. Одинцов, Ю. Скребнев, Л. Тимофєєв, С. Турасв), прибічники якого тяжіють до інтеграції одного поняття у складі іншого; 3) *синергетичний* (О. Бабелюк, Л. Белєхова, М. Епштейн, І. Ільїн, Л. Мацько та ін.), виникнення якого зумовлено ситуацією постмодерну, а тому вчені демонструють нове бачення засобів поезики, які в постмодерністському тексті набувають статусу прийомів текстотворення.

Постмодерністська поезика почала відмовлятися від складних лексичних виражальних засобів на користь складної зовнішньої форми, що виражена графічно (С. Павличко). Аналізуючи співвідношення понять *графема*, *графічний засіб* та *графічний прийом*, зазначаємо, що графічні прийоми складаються з графічних засобів на основі синтагматичних відношень, а графічні засоби – із графем як одного з їх типів (П. Гальман). Клас графем, як тип графічних засобів, утворюють самостійні графеми і несамостійні (діакритичні знаки). До самостійних належать літери, допоміжні знаки (пунктуація), пробіли, цифри, особливі знаки.

Проаналізувавши наявні роботи з параграфеміки й окресливши напрями дослідження, у роботі було розроблено комплексну методику аналізу графічних засобів і прийомів в американських постмодерністських віршованих текстах. На першому етапі за допомогою *контекстуально-інтерпретаційного методу* було проаналізовано вплив графічних засобів та прийомів на творення стилю та смислу постмодерністського віршованого тексту. На другому етапі на основі *зіставно-типологічного методу* виявлено спільні й відмінні типи графічних засобів і прийомів в американській та українській постмодерністській поезії. Третій етап був пов'язаний із застосуванням *дистрибутивного аналізу*, що дав змогу класифікувати графічні засоби, вживані як окремо так і в складі графічних прийомів, і вивчити їх властивості на основі сполучуваності з іншими графічними засобами у контексті. Четвертий етап передбачав застосування ризоматичної методики в поєднанні з елементами *трансформаційного аналізу* і сприяв встановленню ацентрованої системи графічних засобів і прийомів в американських і українських постмодерністських віршованих текстах. Паралельно було здійснено аналіз за безпосередніми складниками і встановлено характер парадигматичних і синтагматичних відношень між графічними засобами і прийомами як елементами ацентрованої системи творення (організації) американських та українських постмодерністських віршованих текстів. Залучення *кількісного аналізу* підтвердило достовірність здобутих фактичних результатів дослідження.

У третьому розділі “Парадигматичні відношення в організації графічних засобів як елементів ацентрованої системи в американських та українських постмодерністських віршованих текстах” виявлено спільні закономірності та відмінності в установленні парадигматичних відношень у системі графічних засобів, які поділяються на *мовностилістичні*, що впливають на мову і стиль тексту, становлячи мовний інструментарій, і *композиційно-стилістичні*, які утворюють структуру і смисл тексту, належачи до текстового простору.

Таблиця 1

**Зіставно-типологічна характеристика графічних засобів
в американській та українській постмодерністській поезиці**

Графічний засіб	Американська поезика	Українська поезика
Графон	Темпоральний стан мовця; походження / належність до певної групи; розмовний стиль	
Пунктуація	Відсутність пунктуації; надмірне вживання пунктуаційних знаків	
	Нерегламентована пунктуація	_____
Капіталізація	Капіталізація; відсутність великої літери	
	Спонтанна капіталізація	_____
Знаки інших семіотичних систем	Цифри; математичні знаки; амперсанд; слеш	
	Музичні знаки; грошові знаки	_____
Скорочення	Скорочення; абрєвіатури	
Графічно-орфографічні іншомовності	Латинські та інші графічно-орфографічні іншомовності	
	_____	Транслітеровані графічно-орфографічні іншомовності
Сегментація тексту	Сегментація тексту; членування слова; дробинка; розташування тексту	
Типи набору та шрифту	Курсив	
	Закреслений	Розрядка
Еквівалент тексту	Крапки; зірочки; пунктуаційні знаки	Пробіл, відсутній текст, маркований рядками крапок

З-поміж мовностилістичних засобів виявлено (табл. 1):

1) графон, що позначає: а) темпоральний стан мовця, напр., *иттт* – “мрійливо”, *bloo-moo-n* – “голосно, розтягуючи голосні”, *drunGk* – “у п’яному стані”, *тттооп* – “сонно”, *Пана...* – “ледве чутно, безсило” (Панама), *ра-адной* – “голосно, розтягуючи голосні”; б) особливості вимови як приналежності до певної соціальної групи, напр., *Je ne regrrrrette rrrrien...* – “французьке”, *Vawstinamereekin* (Boston American) – “бостонське”, *отин трупач тфох шофнірів кількох ронітнікіф* – “німецьке”, *Хатям лі рускіє вайни* – “російське”; в) розмовного стилю, напр., *laughin’* – *laughing*, *whatsamatter* – *what’s the matter*, “*Та він скажений! Кличте витинара!*”, *не кажучи вже про Ніккейджа чи Арнольда, хризантеми*;

2) засоби пунктуації (пунктуаційні знаки), нерегламентована пунктуація, напр., *a.of,loosely*, надмірне вживання пунктуації, напр., *Ти чуєш?!!!! Дем!!!!*, а також аберативний прийом відсутності пунктуації, напр., *and eddieandbill come /running from marbles and /piracies and it's /spring /when the world is puddle-wonderful; о скільки конику-братику крутих чудасій на світі // дивився б допоки круки не вип'ють очей а мало*. В українській поезиці використання пунктуаційних знаків (дефіс, дужки, лапки), на відміну від американської, має, як правило, гумористичний ефект (іронія, сарказм та ін.);

3) використання великих і маленьких літер включає капіталізацію з конотаціями: а) урочисто-піднесеного тону, напр., – *who therefor Thee(once and once only, Queen; За стійкою бару сидуть Він*; б) метонімії, напр., *Miss(believe it or)Gay is a certain Young Woman unacquainted with the libido; Дві сестри ще за Союзу // ділились бідою*; в) інтенсифікації за смислом, напр., *spring is like a perhaps // Hand in a window*; г) персоніфікації, напр., *how do you like your blue-eyed boy // Mister Death*, а також відсутність капіталізації як протест проти канонізації художнього мовлення або сумнів, внутрішній монолог, потік свідомості, суперечку з самим собою, напр., *clouds over /new ground, new made /under heavy December footsteps? the only /way to live?; розумієш? кар'єра? ну, я ще й тепер міг би нормально грати*. Серед відмінностей на міжмовному рівні виділяється протиставлення маленької та великої літери у займеннику “я” (англ. *I*) в американській поезиці;

4) серед знаків інших семіотичних систем використовуються слеш у функції, близької до сполучників “і” й “або”, напр., *don't worry about age and/or freshly-arrived talents; мама/кока з тобою листя цибулі*, амперсанд як скорочене “and”, напр., *roses & hello*; математичні знаки (множення, дріб та ін.), напр., *8 1/2 x 11 time*, музичні й грошові знаки, напр., *Rhapsody #2 by Lizst, 67¢*, римські та арабські цифри, напр., *being shot in the ass with a .22, 12 чорних апостолів*;

5) скорочення та аббревіатури вживаються для надання тексту автентичності та документальності, напр., *E distant proximity to a Y.W.c.a she suddenly luffed; вийшла ти із сейфів НБУ*, як розмовні скорочення, напр., *one of my helpless x-wives*. В українській поезиці помітні випадки, коли аббревіатура набуває статусу повноцінного слова (пишеться з маленької літери; до приголосних додаються відсутні голосні – зазвичай “е”), особливо, якщо аббревіатура часто зустрічається в дискурсі, напр., *imedē*, а також як свфемістичний засіб, напр., *й послав усе нах...*, авторські оказіональні скорочення для надання іронічного ефекту та сарказму, напр. *Л., Дж., і Джі-Джі-Джі – усі безумовно кудись пойдуть*.

6) графічно-орфографічні іншомовності (далі ГОІ): а) для передавання автентичності мовлення, напр., *n'est-ce pas; Осторожно, там опять зтот засел*; б) як свфемістичний засіб, напр., *not to sense something un poco putrido*; в) з іронічним ефектом як іншомовне кліше, аналога якому в мові не існує, напр., *signore gondola; НЕ ЗАБУДЬТЕ ВЫКЛЮЧИТЬ ТЕЛЕВИЗОР*. В українській поезиці ГОІ надруковані латиницею (*Please make-up, Starnberger See*) та кирилицею (*deddi, фата моргана, пушер*).

До композиційно-стилістичних засобів належать:

1) сегментація тексту, яка виражається: а) у членуванні на абзаци або рядки для “свідомо шуканої ритміки вірша”, напр., у вірші “Girl You Will Be A Woman

Soon” Ю. Андруховича; б) у виділенні слова, висловлювання або його частини в окремий рядок як засіб актуалізації уваги та/або інтенсифікації за смислом, напр., у вірші “a smile to remember” Ч. Буковські; в) у виділенні слова, висловлювання або його частини в окремий фінальний рядок як підведення підсумку, розв’язки або своєрідного постскриптуму, напр., у вірші “Without You-2” Ю. Андруховича. Цей графічний засіб також включає презентацію (членування) слова, виражену в а) написанні декількох слів разом, напр., *yellowsonofabitch* та *firstclassprivates*, б) утворенні оказіоналізмів, напр., *everyanything* або *everanything*, в) сегментації слова на склади та літери, напр., *le/affa//l*. До сегментації тексту також належать інтерліньяж, напр., у вірші “of evident invisibles” Е. Каммінгса, та розташування тексту, напр., дробинкою як у вірші “Роберт Фолкон Скотт” О. Ірванця. Діагональне розташування тексту на площині (яке технічно може мати вид “дробинки”) має декілька різних асоціацій: у випадку діагонального розташування від лівого нижнього кута до правого верхнього – це ідеї руху та стрімкості або недбалості та довірливості, або рішучості (“діагональ резолюції”); у випадку розміщення тексту по діагоналі від лівого верхнього кута до правого нижнього – простежується ідея вибору (“діагональ меню”);

2) типи набору та шрифту включають закреслення, напр., *violently-i disagree*, розрядку, напр., *В о н и не покличуть*, і написання курсивом: а) нормативно – для виділення епіграфів, поетичних вставок, прозаїчного тексту, цитати, іншомовного слова, назви згаданого твору і всього, що є нетиповим для цього тексту, напр., з написом *Do not disturb please*; б) для емпатичного стилістичного виділення, логічного або емоційного посилення вислову, напр., *to break from them /back into breath and heartbeat, and walk*; *У міжнародному потязі Чернівці – Перемишль*; в) для інтерпретації індивідуальних особливостей голосу, за яким ідентифікується особистість мовця, напр., *you got a computer?*; г) для більш динамічного оповідання, напр., *гриби Донбасу, нечутні химери ночі, виходячи з пустоти, виростаючи з кам’яного вугілля*;

3) еквівалент тексту, виражений крапками, напр., *being “very interesting” ... we also discussed the possibility of rain*, зірочками, напр., *with mother finally ******, пробілом або знаками, які його виражають, напр., у вірші “Цитатник” С. Жадана, а також пунктуаційними знаками, напр., *???!.*

my sonnet is A light goes on in
the toiletwindow,that’s straightacross from
my window,night air bothered with a rustling din

sort of sublimated tom-tom
which quite outdoes the mandolin-

man’s tiny racket. The horses sleep upstairs.
And you can see their ears. Ears win-

k,funny stable. In the morning they go out in pairs:
amazingly,one pair is white
(but you know that)they look at each other. Nudge.

E. E. Cummings

СОН

На кухоньці маленькій, 3х2,
Мій приятель людина неможна
Вигукує образливі слова
Про всіх, про кого можна і не можна.
І набакир збивається краватка,
Тка,
ткана і давно уже не модна.

Неправда, в нього модний комірець,
І сам він — популярний літератор,
І навіть сам він править за вірсець,
Його звать Татом, а не Супостатом.
О. Ірванець

У наведених прикладах віршованих текстів спостерігаємо спільну сегментовану структуру тексту, виражену в графічних засобах членування слова (крова-/ Тка, win-/ k) та сегментації тексту (розриви перед “ткана і давно уже не модна” та “man’s tiny tacket”), а також інтерліньяж в американському вірші. В українському тексті наявні приклади капіталізації (Татом, Супостатом), а в американському, – навпаки, відсутня необхідна велика літера на початку тексту, є спонтанна капіталізація (my sonnet is A light goes on). Крім того, в українському тексті використані цифри та математичний символ множення.

У четвертому розділі “Синтагматичні відношення у структурі графічних прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах” зіставлено графічні засоби, які поєднуються у графічні прийоми на основі синтагматичних відношень.

Графічні прийоми американської і української поетик характеризуються спільними тенденціями їх творення, які зумовлені літературним постмодернізмом, упродовженням програмного забезпечення у процес творення та друку тексту, міжкультурними контактами (український поет Ю. Андрухович займався перекладами текстів американського поета Е. Каммінгса, що вплинуло на подальшу самостійну творчість поета-перекладача). Водночас виявлено розбіжності, пов’язані з особливостями менталітету поетів, індивідуальним авторським стилем (табл. 2).

Спільними графічними прийомами в американській і українській постмодерністській поезиці є:

1) специфічне оформлення заголовку за допомогою таких графічних засобів, як ГОІ (“Girl You Will Be A Woman Soon”), графон (“yGUDuh”; “I Wanna Woman”), іншомовна гарнітура (“chéie”), знаки інших семіотичних систем та цифри (“& sun &”; “462-0614”), скорочення, абрєвіатури (“Back in USSR”) та пунктуація (“ah...”). Особливим для української поезики також є використання іншомовної гарнітури, загалом, друковані латиницею тексти, напр., “Familiya Hruzina”. Унікальним прикладом паралельного використання двох гарнітур в одному заголовку є назва збірки українського поета С. Жадана “Мері Крістмас, Джізус Крайст! (VeseloHo Rizdva, Isuse!)”, де український текст набраний латиницею, а американський – кирилицею;

2) графічна образність, яка реалізується через капіталізацію, презентацію слова, сегментацію і розташування тексту, графопис (графемопис) та ГОІ, напр., *mOOn Over tOwns mOOIn*; *SIE KÖNNEN DEN COMPUTER JETZT AUSSCHALTEN*;

3) *LOOPTHELOOP*, а також вірші “lis” Е. Каммінгса, “Number 8” Л. Ферлінгетті, “Рух краплі” А. Крата. Графічна образність твориться в американських віршованих текстах за допомогою більшого залучення засобів (спонтанна, повна та звичайна капіталізація, розташування тексту, членування слова, графопис, пунктуація), ніж в українських (капіталізація, ГОІ, розташування тексту);

4) мовна гра на основі графону, абрєвіатури, ГОІ, членування слова та знаків інших семіотичних систем (цифри), напр., *Всемогутній Господь Dog*; *На BMW або й на БМП; ти королева де / біліє*. Особливо широко прийом мовної гри використовується в українській постмодерністській поезиці, в якій можна побачити різноманіття графічних засобів, що надають тексту двоплановість та іронічний підтекст;

5) графічний симулякр, виражений графоном, курсивом та капіталізацією, напр., I didn't have to hear them complain: / "de owners say you can't pick the flowers!"; *ПОЖЕЖНИКИ ЯК ЗАВЖДИ НЕ ВСТИГЛИ! БЕНЗИН ЩЕ ПОДОРОЖЧАЄ, ЗАТЕ ГРИВНЯ ПОЙДЕ ВНИЗ!*; як *повідав би Класик*. Виражений графічно симулякр у формі кличних речень в американській та українській постмодерністській поезиці відображає асоціації автора з певними подіями;

б) транспозиція графічної моделі тексту, утворена за допомогою сегментації та розташування тексту, інтерліньяжу, пунктуації, та знаків інших семіотичних систем (цифр), напр., "no, no, it's all right." / "we gotta have quite in dis building!"; вірш А. Крата "Дисертація":

дисертація

(захист)

*теза: життя і смерть
ототожнює
рух*

*докази: 1 рухаюся
в думках у батька
зверху донизу*

В американській та українській поезиці прийом транспозиції графічної моделі тексту найчастіше зустрічається у формі діалогічних вставок.

Специфічним є вибір графічних засобів у складі графічних прийомів для американської та української поетик:

lugu-	SIE KÖNNEN DEN COMPUTER JETZT
bri ous	AUSSCHALTEN.
	НЕ ЗАБУДЬТЕ ВЫКЛЮЧИТЬ ТЕЛЕВИЗОР.
LOOPTHELOOP	НА ДОБРАНІЧ, МАЛЯТА, НА ДОБРАНІЧ.
as	НА СЬОГОДНІ БІЛЬШЕ НОВИН НЕМАЄ.
bighandsbangrag	Ю. Андрухович

E. E. Cummings

У вірші американського поета Е. Е. Каммінгса поєднання капіталізації із засобами презентації слова (написання разом) зображує блимання гіпопотама. По-перше, капіталізація виділяє фразу "loop the loop" з контексту. Чотири великі літери "O" нагадують кільця, з якими поет порівнює великі очі тварини. Хоча слова "large", "big" не вживаються, поняття величини впливає з графічного образу. По-друге, написання висловлювання разом підкреслює тавтологію як авторський задум та виражає об'єднаність слів у фразі однією ідеєю, як і в останньому рядку, а саме: дія є повільною й постійною.

На відміну від американського тексту, в українському вірші Ю. Андруховича для утворення прийому графічної образності використано повну капіталізацію та ГОІ (німецькі та російські). Ці речення відображують потік свідомості автора. Перше можна побачити на моніторі наприкінці роботи звичайного персонального комп'ютера (проте німецькою мовою, що свідчить про країну походження комп'ютера або його програмного забезпечення), перед яким приходиться до теми

автор на початку віршованого тексту. Друге – вочевидь відклалося в пам'яті ще з радянських часів, коли на телевізорі відображувався надпис про вимкнення телевізора російською мовою. Третім реченням зазвичай закінчувалися дитячі вечірні телепрограми, а четвертим – вечірній випуск новин на телеканалах. Використання цих засобів поєднує їх в одне ціле, породжуючи семантичну сітку “завершення”, “закінчення”.

Лише для українських постмодерністських віршованих текстах є характерними такі графічні прийоми:

1) виражений графічно пастиш, утворений із сегментації тексту, капіталізації, графічного логогрифу, напр., *цене вмер лаукра їна; КУЧМА КУЧМА ТИ МАКУЧ;*

2) графічний логогриф, який містить членування слова, дефісацію і скорочення, напр., *Я касу замикаю. Микаю-за. Ка-ю-ми-за.; Ляля-Бо / вибирає любо / проповідує любе / і кохас Лі Бо.*

Таблиця 2

Особливості сполучуваності графічних засобів у графічних прийомах в американській та українській постмодерністській поезиці

Графічні засоби / Графічні прийоми	Американська поезика	Українська поезика
Сецифічне оформлення заголовку	ГОІ, графон, знаки інших семіотичних систем та цифри, скорочення та абрєвіатури, пунктуація, капіталізація	Іншомовна гарнітура

Графічна образність	Капіталізація	
	Презентація слова, сегментація тексту, графопис (графемопис)	ГОІ, розташування тексту
Пастиш	_____	Сегментація тексту, капіталізація, графічний логогриф
Мовна гра	Знаки інших семіотичних систем (цифри)	Графон, абрєвіатура, ГОІ, членування слова
Логогриф	_____	Членування слова, дефісація, скорочення
Транспозиція графічної моделі	Сегментація тексту, пунктуація	
	Інтерліньяж	Розташування тексту, цифри
Симулякр	Графон, пунктуація	Капіталізація, курсив

Розроблена комплексна методика зіставлення американських та українських постмодерністських віршованих текстів виявилась ефективною при визначенні закономірностей і відмінностей в організації ацентрованої системи графічних засобів і прийомів за принципом ризому.

Графічний засіб визначаємо як мінімальну одиницю графічного рівня, яка у віршованому тексті відмежована від інших одиниць або виділена на їх фоні, функціонуючи як автономно, так і у складі графічних прийомів. Графічний прийом становить складне утворення графічних засобів на основі синтагматичних відношень, виконуючи стиле- та смислоутворювальну функції в постмодерністських віршованих текстах.

Для автономних графічних засобів, які є мовностилістичними і композиційно-стилістичними, характерні парадигматичні відношення. Спільними мовностилістичними засобами в обох віршованих текстах є графон, пунктуація (пунктуаційні знаки, надмірне її вживання), капіталізація, знаки інших семіотичних систем (діакритичні та цифри), скорочення й аббревіатури, графічно-орфографічні іншомовності. Для американської поетики притаманні такі мовностилістичні засоби, як нерегламентована або спонтанна капіталізація, музичні та грошові знаки. В українській поезії наявні транслітеровані графічно-орфографічні іншомовності. До композиційно-стилістичних належать такі графічні засоби: сегментація тексту (розташування тексту, презентація слова, інтерліньяж), типи набору та шрифту (курсив), еквівалент тексту. Лише в американських постмодерністських віршах наявний закреслений тип набору, а також зірочки, крапки та пунктуаційні знаки як еквіваленти тексту. В українських – виявлено розрядку, пробіл, відсутній текст та маркований рядками пропуск як еквівалент тексту.

Мовностилістичні та композиційно-стилістичні графічні засоби на основі синтагматичних відношень утворюють графічні прийоми, що встановлюють нові парадигматичні відношення з іншими графічними засобами віршованого тексту, які не входять до їх складу. У досліджуваних текстах виявлено як традиційні графічні прийоми (специфічне оформлення заголовку, графічну образність, логогриф, транспозицію графічної моделі тексту), так і нові, зумовлені технікою постмодерністського письма, що стали його основною стильовою ознакою (пастиш, симулякр, мовна гра).

У результаті дослідження встановлено, що для американської постмодерністської поезики характерними є здебільшого графічні засоби (пунктуаційні знаки, сегментація тексту, графон та ін.), тоді як українські поети переважно вдаються до творення графічних прийомів (мовної гри, специфічного оформлення заголовку, графічного симулякру та ін.). Це пояснюється структурно-тишологічними особливостями англійської мови, яка є аналітичною і традиційно використовує засоби лексичного і граматичного рівнів для вираження смислу поза межами слова. В українській поезії простежується тенденція виразити смисл усередині одного слова або висловлення, поєднуючи декілька графічних засобів, а відтак, утворюючи графічний прийом. З огляду на ці особливості в американському постмодерністському віршованому тексті між графічними засобами домінують парадигматичні відношення, у той час як в українському – синтагматичні відношення між графічними засобами у структурі графічних прийомів.

Перспективами подальших досліджень є зіставлення графічних засобів і прийомів в інших типах постмодерністських текстів і на матеріалі інших мов.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вялікова О. О. Концептуальний зміст феномену поезики постмодернізму у контексті розвитку поезики як науки / О. О. Вялікова // Наукові записки. – Вип. 81 (3). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 4-х ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2009. – С. 237–241.
2. Вялікова О. О. Класичні й нові техніки письма в сучасній поезиці / О. О. Вялікова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 9 : Сучасні тенденції розвитку мов : [зб. наук. пр.] / [за ред. А. В. Корольової]. – Вип. 4. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 16–20.
3. Вялікова О. О. Психолінгвістично-асоціативна основа плану вираження графічних засобів поезики постмодернізму / О. О. Вялікова // Сучасні дослідження з іноземної філології : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. М. П. Фабіан]. – Вип. 8. – Ужгород : “ТІМРАНІ”, 2010. – С. 71–75.
4. Вялікова О. О. Графічний засіб та графема у сучасній лінгвістиці / О. О. Вялікова // Проблеми зіставної семантики : у 2-х ч. : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. А. В. Корольова]. – Вип. 10. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Ч. II. – С. 141–143.
5. Вялікова О. О. Специфічне оформлення заголовку як графічний прийом / О. О. Вялікова // Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : [зб. наук. пр.] / [за заг. ред. В. В. Жуковської, О. А. Черниш]. – Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. – С. 79–82.
6. Вялікова О. О. Пунктуація у сучасній американській та українській поезиці / О. О. Вялікова // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : [зб. наук. пр.]. – Вип. 7. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 57–65.
7. Вялікова О. О. Специфіка плану вираження тексту як складного знаку / О. О. Вялікова // Вісник студентського наукового товариства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов : [матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених “Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем”]. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2010. – Вип. 25. – С. 43–47.
8. Вялікова О. О. Сучасне віршоване мовлення / О. О. Вялікова // Тези доповідей X міжнародної наукової конференції “Каразінські читання. Людина. Мова. Комунікація”. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – С. 50–52.

АНОТАЦІЇ

Вялікова О. О. Система графічних засобів і прийомів в американській та українській постмодерністській поезиці (на матеріалі віршованих текстів). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2012.

У дисертаційному дослідженні запропоновано новий підхід до зіставно-типологічного вивчення ацентрованої системи графічних засобів і прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах; розроблено комплексну методику аналізу графічних засобів і прийомів у постмодерністських віршованих текстах; виявлено типи зв'язків між елементами ацентрованої системи графічних засобів і прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах; встановлено характер парадигматичних відношень в організації графічних мовностилістичних та композиційно-стилістичних засобів у зіставлюваних текстах; визначено специфіку синтагматичних відношень у структурі графічних прийомів в американських та українських постмодерністських віршованих текстах.

Ключові слова: ацентрована система, графічний засіб, графічний прийом, постмодерністський віршований текст, парадигматичні відношення, синтагматичні відношення.

Вяликова Е. А. Система графических средств и приёмов в американской и украинской постмодернистской поэтике (на материале стихотворных текстов). – На правах рукописи.

Диссертація на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2012.

В диссертационном исследовании предложен новый подход к сопоставительно-типологическому изучению ацентрированной системы графических средств и приёмов в американских и украинских постмодернистских стихотворных текстах; разработана комплексная методика анализа графических средств и приёмов в постмодернистских стихотворных текстах; выявлены типы связей между элементами ацентрированной системы графических средств и приёмов в американских и украинских постмодернистских стихотворных текстах; установлен характер парадигматических отношений в организации языковых стилистических и композиционно-стилистических графических средств как элементов ацентрированной системы в американских и украинских постмодернистских стихотворных текстах; определена специфика синтагматических отношений в структуре графических приёмов в американских и украинских постмодернистских стихотворных текстах.

В диссертации выявлены парадигматические отношения между графическими средствами, а также синтагматические отношения между графическими средствами в структуре графических приёмов. В свою очередь графические приёмы как компоненты системы устанавливают парадигматические отношения с графическими средствами и другими графическими приёмами. Система графических средств и приёмов представляет собой ризосферу, то есть модель ацентрированной системы, где связи между её элементами множественны, аструктурны и спорадичны.

В системе графических средств и приёмов выделяются языковые стилистические и композиционно-стилистические средства. Языковые стилистические средства включают графон, пунктуацию (пунктуационные знаки, нерегламентированную пунктуацию, чрезмерное использование пунктуации, отсутствие пунктуации), капитализацию (спонтанную, отсутствие капитализации), использование знаков других семиотических систем (диакритические знаки, цифры), сокращения и аббревиатуры, графически-орфографические иноязычные комплексы. К композиционно-стилистическим средствам принадлежат сегментация текста (расположение текста, презентация слова, интерлиньяж), типы набора и шрифта (курсив, зачеркнутый, разрядка), эквивалент текста.

Языковые стилистические и композиционно-стилистические средства на основе синтагматических отношений образуют графические приёмы. Современная американская и украинская поэтики активно используют как традиционные графические приёмы (специфическое оформление заголовка, графическая образность, логогриф, транспозиция графической модели текста), так и новые, возникшие в ситуации постмодерна и ставшие стилистическим признаком поэтики постмодернизма (пастиш, симулякр, языковая игра).

Общими для американских и украинских постмодернистских стихотворных текстов являются такие графические приёмы, как специфическое оформление заголовка, графическая образность, языковая игра, транспозиция графической модели и симулякр. Однако различны графические средства, которые их составляют, например, графон и пунктуация присущи приёму симулякр в американских стихотворных текстах, тогда как капитализация и курсив свойственны этому же приёму – в украинских. Исключительно для украинских постмодернистских стихотворных текстов характерны приёмы графического логогрифа и пастиша.

Среди графических форм, смежных с понятием графического приёма, в американской и украинской постмодернистской поэтике выделяются: палиндром и его разновидность, литеральный рап, стих-эхо и фигурный стих, являющиеся продолжением традиций стихообразования эпохи барокко. К графическим видам поэзии, выявленным в американской и украинской постмодернистской поэтике, относится конкретная поэзия, в которой графическая форма необходима для лексической, так как благодаря первой может быть осмыслена последняя. Критерием, которым руководствовались в данной работе для дифференциации графически визуализированных текстов, было соотношение лексической и графической составляющих, то есть, количество осмысленных, произносимых (читабельных), неповторяющихся слов, отнесённых к графическим средствам, приёмам или формам.

Ключевые слова: ацентрированная система, графическое средство, графический приём, постмодернистский стихотворный текст, парадигматические отношения, синтагматические отношения.

Vialikova O. O. System of Graphic Means and Devices in American and Ukrainian Postmodern Poetics (on the verse texts material). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology in speciality 10.02.15 – General Linguistics. – M. P. Drahomanov National Teacher Training University, Kyiv, 2012.

The thesis suggests a new approach to the contrastive and typological study of the non-centered system of graphic means and devices in the American and Ukrainian postmodern verse texts; the complex methods for the analysis of graphic means and devices in the postmodern verse texts have been developed; the types of connection between the elements of the non-centered system of graphic means and devices in the American and Ukrainian postmodern verse texts have been determined; the nature of the paradigmatic relations in the organization of graphic linguistic and stylistic, compositional and stylistic means in the contrasted languages has been established; the specific character of syntagmatic relations in the structure of graphic devices in the American and Ukrainian postmodern verse texts has been determined.

Key words: non-centered system, graphic means, graphic device, postmodern verse text, paradigmatic relations, syntagmatic relations.

НБ НПУ

100132116

Підписано до друку 19.04.2012 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 25.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit@mail.ru

Підписано до друку 27.02.2014 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 прим. Зам. № 217

Друк ПП Плотникова Л.П.
м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 21/23
Тел./факс: (06192) 6-74-43